

Universiteit
Leiden
The Netherlands

"Ik wil niet dat de mening van Gerard Joling op gelijke voet staat met een onderzoek van het SCP" een verslag van de Van Slingelandtlesing 2021

Dijkstra, H.

Citation

Dijkstra, H. (2022). "Ik wil niet dat de mening van Gerard Joling op gelijke voet staat met een onderzoek van het SCP": een verslag van de Van Slingelandtlesing 2021. *Bestuurskundige Berichten*, 37(1), 14-16. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3303733>

Version: Publisher's Version

License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3303733>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

“Ik wil niet dat de mening van Gerard Joling op gelijke voet staat met een onderzoek van het SCP”

Een verslag van de Van Slingelandtreading 2021

Haije Dijkstra

Elk jaar wordt door de Vereniging van Bestuurskunde (VB) de Van Slingelandtreading georganiseerd, vernoemd naar de Hollandse raadspensionaris Simon van Slingelandt. Voor de reading van 2021 hadden de organisatoren Kim Putters weten te strikken. Als directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) voert hij al twee jaar de lijst aan met meest invloedrijke Nederlanders, die elk jaar door de Volkskrant gepubliceerd wordt. Een reading bij de VB is voor Putters als thuiskomen: hij studeerde zelf bestuurskunde tussen 1991 tot 1996 aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam. Daarnaast is hij aan diezelfde universiteit hoogleraar Beleid en sturing van de zorg in de veranderende verzorgingsstaat. Zijn reading kreeg de titel: ‘Nieuwe bestuurscultuur begint bij herijking van het sociaal contract’. Volgens een artikel in ambtenarenblad Binnenlands Bestuur heeft Putters de bewindslieden en Kamerleden in Den Haag een flinke draai om de oren gegeven. Is dat echt zo? Beoordeel zelf: een verslag van de Van Slingelandtreading 2021.

Waarom wordt er momenteel zo veel over de nieuwe bestuurscultuur gesproken? Volgens Putters gaat deze discussie niet alleen over het functioneren van de politieke democratie, maar ook over problemen bij uitvoeringsinstanties waar bepaalde groepen de afgelopen jaren door geteisterd worden.

Kwetsbare burgers raken verstrikt in bureaucratische regelgeving en de menselijke maat lijkt ergens verloren te gaan. Deze problemen hebben invloed op het sociaal contract: het geheel aan geschreven én ongeschreven regels tussen burger en overheid, maar ook tussen burgers onderling, die een samenleving ordenen. Dit concept werd in de Verlichting geïntroduceerd door denkers, zoals Hobbes, Locke en Rousseau. Burgers mogen vanuit dat contract een eerlijke en rechtvaardige overheid verwachten. Wanneer die verwachting niet uitkomt is er een probleem: het contract leunt namelijk op draagvlak onder burgers. Als de overheid niet goed functioneert, worden de waarden aangetast en daarmee de basis van het sociaal contract.

“De overheid kan het zich niet permitteren om vanuit één type mensbeeld en één rationaliteit te redeneren over een samenleving die pluriform is”

Volgens Putters zijn er zes verschillende patronen die beleids- en besluitvorming, en daarmee het functioneren van de overheid, in de weg zitten. Zo heeft de overheid vaak onrealistische aannames over burgers. Een voorbeeld daarvan is de onrealistische manier waarop er gekeken wordt naar de zelfredzaamheid van mensen die te maken hebben met de in 2015 gedecentraliseerde taken in het sociaal domein. Bij de Participatiewet werd bijvoorbeeld de zelfredzaamheid van mensen met een arbeidsbeperking overschat. Hierdoor werd het moeilijker voor deze kwetsbare groep om werk te vinden. In het beleidsproces is volgens Putters sprake geweest van tunneldenken, waardoor beleid niet goed aansluit bij de doelgroep: “De overheid kan het zich niet permitteren om vanuit één type mensbeeld en één rationaliteit te redeneren over een samenleving die pluriform is en waar vele verschillen zijn tussen groepen burgers”.

Soms is er te weinig inzicht in hoe beleid uitpakt, maar nog veel vaker worden inzichten die wel op tafel liggen bewust weggewuifd.

Zelfredzaamheid is een mooi streven voor een grote groep mensen, maar er zijn ook groepen die niet aan die eisen kunnen voldoen.

De overheid heeft niet alleen onrealistische aannames over burgers, maar ook te weinig inzicht in hoe het echt met mensen gaat en hoe beleid voor hen uitpakt. Dat is het tweede probleem wat volgens Putters doorbroken moet worden. Hij neemt hierbij het leenstelsel als voorbeeld. Het leenstelsel werd afgeschaft, omdat het studenten uit een hogere sociaaleconomische klasse zou bevoorrechten. De gedachte was dat de lokale slager niet mee hoefde te betalen aan de universitaire opleiding van iemand die dat geld snel terug zou verdienen: een wo'er verdient ongeveer twee keer zoveel als een mbo-opgeleide. Het stelsel zorgde er echter voor dat er onder mbo'ers leenangst heerste, waardoor de neiging bestond om niet door te studeren. Uiteindelijk leidde het stelsel zo tot een eerlijkheidsparadox: het nieuwe stelsel was bedoeld om ongelijkheid te bestrijden, maar leidde tot een groter gevoel van oneerlijkheid.

Soms is er te weinig inzicht in hoe beleid uitpakt, maar nog veel vaker worden inzichten die wel op tafel liggen bewust weggewuifd. Je kunt dan misschien de meest invloedrijke Nederlander zijn: dat betekent niet dat er altijd naar je geluisterd wordt. Vaak zijn er stapels aan adviezen, wetenschappelijke rapporten en uitvoerings-toetsen beschikbaar. Er werd echter weinig mee gedaan of selectief mee omgesprongen. De oorzaak daarvoor is vaak politiek van aard: “met militaire precisie werden politieke compromissen belangrijker gevonden dan inzichten en ervaringen uit de praktijk”. Een voorbeeld van dit probleem herkent Putters in de verwachtingen die de overheid heeft van kwetsbare ouderen en hun mantelzorgers. De verwachtingen zijn regelmatig te hooggespannen. Verschillende organisaties, zoals het SCP en de nationale ombudsman, hebben dit op verschillende manieren geprobeerd aan te kaarten. De gevolgen worden echter vaak onderschat.

Het vierde patroon dat Putters beschrijft is het kortetermijndenken, waardoor de aanpak van structurele vraagstukken belemmerd wordt. Grote transities, zoals het klimaat, de veranderende samenstelling van de bevolking of investeringen in het onderwijs, nemen vele decennia in beslag. Daarom is er beleid nodig wat langer duurt dan één kabinetsperiode. Waarom gebeurt dat niet? De gevolgen voor politici zijn groot, zeker wanneer besluiten pijn doen in de portemonnee van burgers. De verleiding is daarom groot om deze dossiers niet aan te pakken, terwijl dat wel noodzakelijk is: “Er is behoefte aan consistent langetermijnbeleid dat structurele problemen aanpakt en vertrouwen van bedrijven en burgers behoudt”.

“Je moet de brandweer niet vragen te evalueren tijdens de brand” zei minister Hugo de Jonge, toen er gevraagd werd of Nederland wel voorbereid was op een pandemie. Het is een symptoom van het vijfde probleem wat Putters beschrijft: Niet willen terugkijken en gebrek aan reflectie door te veel haast: In de dagelijkse werkelijkheid van beleid en politiek is amper ruimte voor reflectie. Dat zorgt niet alleen voor een focus op de korte termijn, maar leidt er ook toe dat beleid niet snel bijgestuurd wordt. De coronacrisis vereist volgens de SCP-directeur dan ook een meervoudige aanpak, waarin alle belangen en rechten van mensen gewogen worden. In deze crisis had Putters ook niet altijd het idee de meest invloedrijke Nederlander te zijn: “De planbureaus hebben kennis aangeleverd [...]. Maar inzichten die er wel lagen, werden regelmatig weggewuifd of minder snel gebruikt door minder urgentiegevoel op dat moment”. Het zesde en laatste probleem is misschien ook wel kritiek op bestuurskunde van de afgelopen decennia: er vindt te weinig afweging van waarden plaats. Beleid is te veel vanuit een managementperspectief benaderd en daarmee technocratisch gemaakt. De kern van het sociale contract is echter datgene wat de burgers normaal, rechtvaardig of fatsoenlijk vinden. Het afwegen van verschillende publieke waarden is daarbij de kern. Putters beschrijft in zijn Van Slingelandtlesing niet alleen verschillende oorzaken van problemen, maar biedt ook oplossingen die bij kunnen dragen aan het vertrouwen van burgers in de overheid.

In de dagelijkse werkelijkheid van beleid en politiek is amper ruimte voor reflectie.

Dat begint met een nieuw normatief oriëntatiepunt: wat willen we eigenlijk van de overheid. Eén mogelijk uitgangspunt is het concept brede welvaart. Daarbij moeten we het focussen op simpele statistieken, zoals inkomen en economische groei, loslaten. Kabinet Rutte-IV heeft blijkbaar naar de speech geluisterd: in het regeerakkoord is een generatietoets opgenomen, zodat beleid ontwikkeld wordt vanuit een brede-welvaartsbenadering. Wanneer we een normatief oriëntatiepunt hebben, zoals brede welvaart, kunnen we ook op de lange termijn gaan sturen. Daarbij moet de opgave centraal staan: nog te vaak is er sprake van beleidskokers en verschillende overheidslagen die niet goed samenwerken. Het benutten van beschikbare kennis is ook essentieel. Daar moet ook tijd voor beschikbaar zijn.

*De oplossing begint met een nieuw
normatief oriëntatiepunt: wat willen
we eigenlijk van de overheid.*

Moeten we voor een nieuwe bestuurscultuur alleen naar bestuurders kijken? Een terechte vraag daarover komt van de voorzitter van het Landelijk Congres der Bestuurskunde 2022.

Ambtenaren en politici reageren continu op de media, waarbij beeldvorming een belangrijke rol speelt. Aan de andere kant geeft de media ook een stem aan mensen die de taal van de overheid niet spreken. Welke rol zou de media moeten spelen in een gezonde bestuurscultuur? Volgens Putters hoort bij de democratische rechtsorde die wij hebben in Nederland ook een stevige, onafhankelijke publieke nieuwsvoorziening die controleerbaar is. Er zou in de media wel meer ruimte mogen zijn om maatschappelijke vraagstukken te doorgronden: in de samenleving is er een grote honger naar kennis om te weten hoe het zit. Putters komt zelf ook regelmatig in de media, maar probeert daar prudent mee om te gaan: “Je krijgt elke dag een telefoontje om er wel te gaan zitten, maar ik wil niet dat de mening van Gerard Joling op gelijke voet staat met een onderzoek van het SCP. Als je er iedere avond gaat zitten, creëer je zelf een beeld alsof ook wetenschappelijk onderzoek een mening is”. Voor politici vereist de omgang met media vooral ook zelfbeheersing. Putters schoof in 2021 aan bij de ministeriële commissie COVID-19. Tijdens de overleggen werden besluiten vaak gelekt naar de media. Putters: “Je kan beter zaterdag Tom-Jan Meeus lezen in de krant, dan weet ik ook wat er gebeurd is”.

De gehele toespraak van Putters valt terug te lezen op de website van het SCP: www.scp.nl/publicaties/publicaties/2021/11/04/uitvoerbaar-beleid